

Felfedezések, évfordulók, emlékművek Európa nyugati végein

Ultimae fines – Legvégső határok

„akik nem szálltak még tengerre...,
a világnak csak a felét látták.”

(Jean de Léry)

Fernand Braudel szerint a mediterrán félszigetek „a történelem első személyiségei” – szorosai-
kban nem egyszer dőlt el Európa sorsa. A ten-
gerrel mindig is misztikus kapcsolatban voltak,
visszanyúlva a történelem előtti időkig, érezték
és érzékelték a mélységek és távolságok csábítá-
sait. A partok rajzolata jelentősen befolyásolta a
tenger és a szárazföldi ember kapcsolatait.

„Az Óceán felé forduló három kelta földfok –
a cornwalli Land’s End, a francia Finistere Bre-
tagne-ban és a Finisterre-fok Galíciában – a
napnyugat felé vándorló népek végállomásának
hivatását töltötte be” – mondja *Michel M. du
Jourdin*. [Európa és a tenger. Bp. Atlantisz Ki-
adó, 1996. p. 29. (Európa születése)]

Európa legnyugatibb partjainál különös jelen-
tőséget kap a látóhatár végtelenje, a határtalan,
ködbevesző víz, a tengerek és az óceán találko-
zása. Mert „volt ott valami, ami nem volt” –
mondaná *Esterházy Péter*... Mármost a száraz-
föld elképzelhető lehetősége. Ez mindig nagy
kihívás lehetett! A ma ismert világ nagy és tudat-
os felfedezői a portugál és a spanyol hajósok
voltak, a XV–XVI. század a felfedezések nagy
időszaka volt Európában.

Lisszabonban, a Tejo partjánál, ennek állít
emlékhelyet a Padrao dos Descobrimentos, a
felfedezések emlékműve, amelyet Tengerész
Henrik (Algarve tartomány kormányzója, I. Já-
nos király fia) halálának ötszázadik évfordulójá-
ra állítottak 1960-ban. A karavella (vitorláshajó)
formájú, 52 méter magas emlékmű első alakja
Tengerész Henrik, vonásait megörökítette a Szép-
művészeti Múzeumban (Museu Nacional de Arte
Antiga, Lisszabon) egy egész falat betöltő, gyö-
nyörű szárnyas oltár, Szent Vince hódolata bal
középső panelje (1467–1470), a portugál festé-
szet büszkesége. A felfedezők sorában termé-
zetesen ott találjuk Vasco da Gamát, aki 1498-ban
kerülte meg a Jóreménység fokát és jutott el ké-

sőbb Indiába. Dicsőséges útjainak Luís de
Camoës (aki az emlékmű másik oldalán kapott
helyett) állít emléket az *Os Lusíadas*-ban, a
Lusíadák szépséges eposzában. Ennek a külön-
leges műnek érdekes *magyar vonatkozása van*,
két helyen is hivatkozik a portugál királyi család
magyar eredetére, ami közkedvelt és hízelgő
„tévedése” volt a XVI. századi portugál lovagre-
gényeknek.

A III. ének 25. verse szerint (A *Lusíadák* /
ford. Hárs Ernő. Mundus Magyar Egyetemi Ki-
adó Bp., 1997.)

„Közöttük Henrik (egy magyar királynak
volt a második derék fia, mondják)

Portugáliát kapta” (p. 123.)

VIII. ének 9. verszaka:

„Mi magyarnak tekintjük őt, de mások
úgy vélik, Lotharingia sarja.” (p. 267.)

Erről történik említés Dom Henrique király
sírfeliratán a bragai katedrálisban is, valamint
több XVI. századi portugál lovagregényben.
Árpádházi Szent Erzsébet portugáliai kultusza is
arra utal, hogy ismertek, sőt elismertek a ma-
gyar vonatkozások, kapcsolatok, és rokonszen-
v kísérő a hasonló sorsból fakadóan (a keresztény-
ség keleti bástyájaként) törökellenes harcokat
vállaló magyarok sorsát. A Luzitánok motívuma
pedig bekerült a magyar irodalomba is (I.
Luzitánok dala).

Vasco de Gama és Camoës ma együtt alussza
örök álmát Lisszabon Alfama negyedében, a
Santa Engrácia templom égbeszökő kupolái alatt,
a nemzeti pantheonban, Tengerész Henrik társa-
ságában, egy félelmet nem ismerő kornak állít-
ván emléket.

Délebbre, az Ibériai-félsziget külső ívén ma-
radva, az óceánra néző Cádizi-öbölben, Palos de
la Fronterában (Huelva), a Rio Tinto torkolatá-
nál a spanyolok állítottak emléket a nagy felfe-
dező és kiváló szervező, Cristóbal Colón, Ko-
lumbusz Kristóf emlékének, Amerikába jutásuk
ötszázadik évfordulóján, 1992-ben. Egy giganti-
kus Kolumbusz-szobor mellett (*Getrude Whitney*
alkotása), a volt kasztíliai királyi kikötőben
(Muelle de las Carabelas) állították ki Kolum-
busz három hajójának mását, egy szép szabadté-
ri skanzen és egy kis, ügyesen válogatott múze-
um társaságában. A genovait, mert Kolumbusz
ott született, elhivatottsága mellett a szerencse is
segítette, összehozván őt a Pinzón fivérékkel.
Martin Alfonso Pinzón széles körű asztrológiai

Martin Alonso Pinzón volt, a La Nináé Vicente Yánez Pinzón. Látván a hajók méretét, felszereltségét, a legénység elhelyezési lehetőségeit és ismervén a tengeri hullámok méreteit, az embernek összeszorul a torka, és tisztelettel adózik bátorságuknak, csodálja azt az elhivatottságot és eltökéltséget, amivel ezek a hajósok szembeszálltak az óceán viszontagságaival. Kolumbusz négyszer tette meg a nagy utat, mindannyiszor a Kanári-szigetéről rugaszkodva neki végsőként az útnak. Nagy vállalkozás volt, hihetetlenül tehetséges és eltökélt ember

és földrajzi ismeretei miatt nagy tekintélynek örvendett, a tengeri hajózásban és tájékozódásban használatos műszerek és módszerek kiváló ismerője volt, egyben pedig földije a La Rabida nevű ferences monostor előjárójának, Antonio de Marchena szerzetesnek, aki szintén tudós kozmológus és asztrológus hírében állt, ráadásul Kasztíliai Izabella gyóntatója volt. A ferences atya – számításaival és teológiai felkészültségével – abban is segített, hogy Kolombusz meggyőzően mutassa be elképzeléseit a királyi meghallgatásokon, az udvari főméltóságok és a főpapság előtt. Továbbá megvédte az inkvizíció lehetséges támadásaitól is. Valószínűleg ez adott nagy lökést a vállalkozásnak, amelynek szellemi központja, illetően módon, a La Rabida volt, „szponzorai” pedig Aragóniai Ferdinánd király és Kasztíliai Izabella. Ezt azért is fontos megemlíteni, mert addigra már Kolombusz megjárta, egyebek között, az angol, a portugál királyi udvart, és mindenhol elutasították támogatási kérelmét!

Huelva több mint háromezer éve lakott település, és így nagy múltú kikötővároska. A késő bronzkor óta ismert Onuba néven, majd a mitikus Tartesos (Tartessosz) néven görögök lakták, de éltek itt föníciaiak, voltak római telepések, karthágóiak is, mielőtt a mórok megérkeztek erre a területre. Fontos stratégiai pont volt az ókortól kezdődően a Földközi-tenger torkolatának közelében.

A kiállított hajók az eredetiek hű másai. A vezérhajót, a Santa Mariát Kolombusz maga vezette, a kisebb, La Pinta kapitánya az első úton

lehetett, aki nagyon tudta, mit akar.

A genovaiak meghatározó szerepet játszottak Európa kereskedelmében és a hajózásban egyaránt. A tengeri kereskedelemben mindenütt jelen voltak, Marseille-ben csakúgy, mint Barcelonában vagy Portugáliában, Aragóniában és Angliában, tehetős és hatalommal bíró kolóniákat hozva létre.

Az új felfedezések sikere azonban egyrészt a tájékozódási technikák ugrásszerű fejlődésének, másrészt egy új hajótípus kifejlesztésének volt köszönhető. A „fedélzetes” hajót Genovában tengerjáró méretűre fejlesztették a nagy tekintélynek örvendő hajóácsok. A hajóépítési módok nagyjából azonos irányba fejlődtek az északi és a déli hajózásban, a legelterjedtebb a zsindeleyszerűen egymásra fekvő palánkok alkalmazása volt. A XIII. századtól kezdődően az újítások a vitorlázat és a kormányrúd megreformálására vonatkoztak.

A portugál és a genovai hajósok a bordázat összeerősítésére „szeget” (carvel!) kezdtek használni a XV. század elején, ezért nevezik ezt a hajótípust karvellának. Egy ilyen hajómodellt tart a kezében Tengerész Henrik a felfedezők emlékművén. A felfedezők felszerelésének kialakításában azonban bizonyos mértékig közvetlenül minden európai részt vett, mondja du Jourdin, például a tatárbozca szerelt vitorlának „latin” a neve.

A hajótechnikai fejlődés önmagában még nem lett volna elég a világ meghódításához, szükség volt a hajózás művészetének megújulására is. Alig pár évtized alatt eljutottak a ma ismert világ kétharmadára.

közi tenger hosszanti kiterjedése egy fokos eltéréssel valós méreteiben jelenik meg.

A legbeszédesebb forrás, *Kolumbusz hajónaplója* is helyet kapott az egyik tárlóban. A felfedezések igazi forrásapparátusa, a könyvtár

és a levéltár persze nem itt, hanem Barcelonában, Sevillában, Madridban található.

A kis múzeum könyves emlékei között megemlítendő az a szerződés, amely Kolumbuszt a meghódított területek örökös kormányzóvá tette, valamint pontosan rögzítette vállalkozása és részesedése egyéb feltételeit is. Útjait remekül „dokumentálták”, ma is megvan a hajók személyzetének pontos névsora, a különböző lajstromokból és leltárakból tudjuk, milyen volt az ellátmányuk és a felszereltségük, milyen fegyvereket, műszereket, egyéb eszközöket vittek magukkal. Az itáliai hajósok olyan könyveket is használtak, amelyek tartalmazták a kikötők leírását, fekvésüket stb. – ezek az ún. *portolán-könyvek* (portolani), melyeknek a legfontosabb részei természetesen a térképek.

A felfedezésekkel kapcsolatos tárgyi emléket és írásos dokumentumokat audiovizuális bemutató egészíti ki és magyarázza.

A vállalkozás nagyságát jól érzékelteti a kiállítás-együttes, amiből azt is megérezzük, hogy „azért a víz az úr”! Mert a tengeri utazáskor „megmutathatja az ész, hogy mire képes” – írta az ír szerzetes, Scotus Eriugena Nagy Károly udvarában. Tegyük hozzá, hogy az ész mellett bizony egyéb képességek is megkívántattak e hajóutakon. De nagy volt a tét is, mert, ahogy Sir Walter Raleigh megállapította a XVI. század Európájáról szólva: „Aki a tengeren parancsol, az parancsol a kereskedelemben is, aki pedig a kereskedelemben parancsol, az rendelkezik a világ kincsei fölött, s ezáltal magának a világnak is parancsol.”

Bobok Beáta

A XIII. század végén hirtelen megváltozott a térképek arculata. Mindaddig átfogó, fogalmi, sőt, teologikus ábrázolást adtak a földi világról. Az újítást Itáliában, Genovában kezdték alkalmazni, eredetisége a szerkesztés módjában rejlett. Már pontosan ismerték a partok vonalát, az iránytű használatával meg tudták határozni a kikötők fekvését, valamint felhasználták azokat a számításokat, amelyeket az arab, zsidó és keresztény tudós csillagászok készítettek a XII. századtól kezdődően, és a X. (Bölcs) Alfonz kasztíliai királyról elnevezett *Tablas Alfonsies* őrzött meg számunkra.

A portolánban sincs még vetületi rendszer, nem alkalmazzák a földrajzi koordinátákat, de a valószínűleg legrégebbi ránk maradt, ún. Pissai térkép (1296–1300 tájáról) már mágneses északi tájolású, és a Föld-

